

**Герасименко М.О.
Серебренніков Б.С.**

канд. економ. наук, доцент

Національний технічний університет України «КПІ»

АНАЛІЗ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ СТИМУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЦТВА ЕЛЕКТРОЕНЕРГІЇ З ВІДНОВЛЮВАНИХ ДЖЕРЕЛ В УКРАЇНІ ЗА ДОПОМОГОЮ МЕХАНІЗМУ «ЗЕЛЕНОГО ТАРИФУ»

АНАЛИЗ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОЛИТИКИ СТИМУЛИРОВАНИЯ ПРОИЗВОДСТВА ЭЛЕКТРОЭНЕРГИИ ИЗ ВОЗОБНОВЛЯЕМЫХ ИСТОЧНИКОВ ЭНЕРГИИ В УКРАИНЕ ПРИ ПОМОЩИ МЕХАНИЗМА «ЗЕЛЕНОГО» ТАРИФА

THE ANALYSIS OF THE STATE POLICY OF STIMULATION OF ELECTRICITY GENERATION FROM RENEWABLES IN UKRAINE BY MEANS OF THE MECHANISM OF THE FEED-IN TARIFF

У статті проведено дослідження «зеленого» тарифу як механізму підтримки галузі альтернативної енергетики, здійснено аналіз ефективності його використання та визначено завдання, досягнення яких необхідно стимулювати завдяки його застосуванню. У результаті проведення аналізу висловлено думку про недоцільність зниження ставок «зеленого» тарифу на даному етапі, враховуючи підвищені економічні ризики та вірогідне істотне падіння інвестиційної привабливості галузі альтернативної енергетики. Зазначено, що розмір ставок «зеленого» тарифу має бути економічно обґрунтований і встановлений з урахуванням досвіду країн ЄС. У статті показано, що поблажливе становище до виробників енергії з відновлюваних джерел не завжди наближає до впровадження інновацій та нових технологій, а може призводити до паразитування окремих виробників на енергетичній галузі, «вимивання» коштів із державного бюджету шляхом використання шахрайських і корупційних схем. Визначено, що механізм підтримки галузі альтернативної енергетики України повинен бути грамотно продуманий, що сприятиме ефективному розвитку енергоринку, але при цьому не буде об'єктом спекуляції.

Ключові слова: альтернативна енергетика, відновлювані джерела енергії, «зелений» тариф, законодавство.

В статье проведено исследование «зеленого» тарифа как механизма поддержки отрасли альтернативной энергетики, осуществлен анализ эффективности его использования и определены задачи, достижение которых необходимо стимулировать благодаря его применению. В результате проведения анализа высказано мнение о нецелесообразности снижения ставок «зеленого» тарифа на данном этапе, учитывая повышенные экономические риски и вероятно существенное падение инвестиционной привлекательности отрасли альтернативной энергетики. Указано, что размер ставок «зеленого» тарифа должен быть экономически обоснован и установлен с учетом опыта стран ЕС. В статье показано, что

снисходительное положение к производителям энергии из возобновляемых источников не всегда приближает к внедрению инноваций и новых технологий, а может приводить к паразитированию отдельных производителей на энергетической отрасли, «вымыванию» средств из государственного бюджета путем использования мошеннических и коррупционных схем. Определено, что механизм поддержки отрасли альтернативной энергетики Украины должен быть грамотно продуман, что будет способствовать эффективному развитию энергорынка, но при этом не будет объектом спекуляции.

Ключевые слова: альтернативная энергетика, возобновляемые источники энергии, «зеленый» тариф, законодательство.

In the article the research of the feed-in tariff as a mechanism of support for alternative energy is conducted. The analysis of efficiency of its use is carried out and tasks which achievement needs to be stimulated thanks to its application are defined. The decrease of rates of the feed-in tariff is considered to be inappropriate at this period, considering the increased economic risks and possibly essential falling of investment attractiveness of alternative energy. It is specified that the size of rates of the feed-in tariff has to be economically reasonable and established based on the experience of EU countries. In the article it is shown that the patronizing attitude to producers of energy from renewable sources not always approaches to innovations and new technologies and can lead to parasitizing of certain producers on power branch, to «washout» of money from the state budget by use of roguish and corruption schemes. It is defined that the mechanism of support for alternative energy in Ukraine should be well-thought-out that will promote effective development of a power market, but thus won't be the object of speculation.

Keywords: alternative energy, renewables, the feed-in tariff, legislation.

Вступ. Економіка України, як і більшості країн Європи, є енергозалежною. З початком бойових дій на Сході країни енергетична залежність української економіки лише зросла. До імпорту нафти і природного газу додався імпорт вугілля. У такій ситуації доцільно збільшувати підтримку та прискорювати розвиток альтернативної енергетики, яка у якості палива використовує місцеві ресурси (біоенергетика), або взагалі не потребує паливної складової (сонячна, вітрова та мала гідроенергетика). Від початку незалежності до прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо встановлення «зеленого» тарифу» наприкінці 2008 р. альтернативна енергетика України розвивалася надзвичайно повільними темпами. Стимулювання нарощування потужностей відновлюваних джерел енергії (ВДЕ) і залучення інвесторів в енергетичну галузь відбулося завдяки впровадженню механізму «зеленого» тарифу. Наразі перед представниками державних органів та учасниками ринку постало непросте завдання – у складних економічних умовах забезпечити стабільне функціонування галузі та зберегти інвестиційну привабливість для будівництва нових генеруючих потужностей.

Питання альтернативної енергетики та впровадження «зелених» тарифів досліджували такі науковці і практики як Ю.В. Ващенко, Г.Д. Джумагельдієва, Ю.А. Зав'ялець, І.В. Кременовська В.Г. Литовченко, О.А.Святогор, М.Є. Янків та ін. Разом з тим аналіз наукових праць свідчить, що низка проблемних питань потребує подальшого вивчення, зважаючи на швидкі темпи розвитку галузі та нестабільну ситуацію в країні.

Постановка завдання. Основними цілями наукової статті є дослідження «зеленого» тарифу як механізму підтримки галузі альтернативної енергетики, аналізу ефективності його використання та завдань, досягнення яких необхідно стимулювати завдяки його застосуванню.

Методологія дослідження. У процесі дослідження використано такі загальнонаукові методи: аналіз, синтез, логічне узагальнення; спеціальні методи: порівняння, прогнозування. Інформаційною базою дослідження є законодавчі акти у сфері регулювання відносин у галузі альтернативної енергетики, постанови Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, дані Української асоціації відновлюваної енергетики, результати наукових фахових видань.

Результати дослідження. В Україні альтернативна енергетика почала розвиватися з прийняттям закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо встановлення «зеленого» тарифу» (від 25.09.2008). Відповідно до внесених змін до статті 1 Закону України «Про електроенергетику», «зелений» тариф – спеціальний тариф, за яким закуповується електрична енергія, вироблена на об'єктах електроенергетики, що використовують альтернативні джерела енергії (крім доменного та коксівного газів, а з використанням гідроенергії – вироблена лише малими гідроелектростанціями), а мала гідроелектростанція – електрична станція, що виробляє електричну енергію за рахунок використання гідроенергії, встановлена потужність якої не перевищує 10 МВт [1].

«Зелений» тариф (в англійській мові feed-in tariff, тобто пільговий тариф) є комплексом заходів, які формують економічний механізм, спрямований на стимулювання розвитку енергетики на основі ВДЕ та підвищення її конкурентоспроможності. Запровадження даного механізму державної підтримки, підкріпленого довгостроковими держгарантіями, сприяло розвитку сектора відновлюваної енергетики, а також супутніх галузей з виробництва енергетичного обладнання (вітроустановки, панелі фотоперетворювачів) та його обслуговування. З прийняттям даного закону з 2009 р. почався динамічний розвиток вітрової та сонячної енергетики та поступовий розвиток малої гідроенергетики (рис. 1).

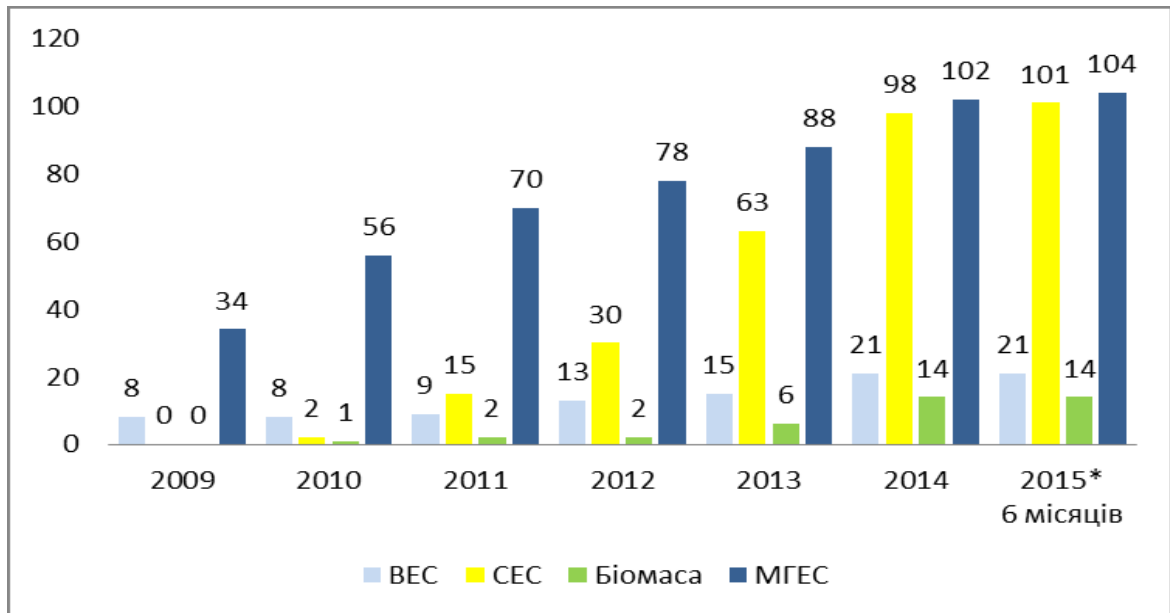

Рисунок. Кількість об'єктів ВДЕ за видами генерації, 2009-2015 рр. [2]

Відповідно до законодавства, тарифи встановлює національний регулятор – спочатку це була НКРЕ, зараз НКРЕКП (Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики та комунальних послуг). У Законі України "Про електроенергетику" закріплено гарантії довгострокової державної підтримки альтернативної енергетики («зелений» тариф встановлений до 2030 р.), а також незмінність порядку стимулювання для виробників такої електроенергії. Ці заходи пов'язані з масштабністю капіталовкладень, яких потребують проекти, та досить тривалий період окупності. Враховуючи те, що зазвичай для реалізації проектів залучаються кредитні ресурси в іноземній валюті, у тому числі й для імпорту обладнання, закріплена прив'язка «зеленого» тарифу до курсу євро. З 2009 р. «зелені» тарифи переглядалися щомісяця національним регулятором з урахуванням курсових коливань, що забезпечувало певну надійність капіталовкладенням інвесторів, розвиток нового перспективного ринку. Проте нещодавні урядові рішення у сфері регулювання відновлюваної енергетики свідчать про непослідовність державної політики в енергетиці та зміну пріоритетів.

Протягом п'яти місяців, з вересня 2014 р. по січень 2015 р., «зелені» тарифи не переглядалися у зв'язку зі зміною офіційного курсу євро, всупереч вимогам чинного законодавства. При цьому НКРЕКП не надав аргументувань стосовно таких різких змін в регуляторній політиці. 31 січня 2015 р. розміри тарифу все-таки були переглянуті з урахуванням курсових змін на фоні масового обурення порушеннями законодавства, що регулює встановлення «зеленого»

тарифу. Однак тарифи були знижені через запровадження надзвичайних заходів в енергетиці (розпорядження КМУ №36-р). Економічного обґрунтування такі зниження під собою не мали, а лише «обрізали» тарифи на 20 та 10% для виробників електроенергії з енергії сонячного випромінювання та інших видів альтернативних джерел відповідно. Більше того, «зелені» тарифи було знижено ще раз, 27 лютого, через місяць після такого рішення: на 55 і 50% для сонячних електростанцій та інших виробників електроенергії з ВДЕ відповідно.

Згідно даних журналу «Forbes», втрати компаній сфери ВДЕ внаслідок не перегляду «зеленого» тарифу у зв'язку зі зміною курсу євро за період вересень 2014-січень 2015, а також необґрунтованого зниження тарифу в лютому і березні 2015 р. на 50% і 55% склали: СЕС – 402,5 млн. грн., ВЕС – 333 млн. грн., ГЕС – 85, 66 млн. грн. і 38 млн. грн. – біомаса [3].

Наразі існує кілька варіантів подальших дій щодо регулювання «зелених» тарифів: збереження затверджених ставок «зеленого» тарифу до 2030 р., прив'язаних до курсу євро з їх щоквартальним коригуванням; подальше зниження ставок «зеленого» тарифу чи взагалі їх анулювання. Потенційні позитивні та негативні наслідки кожного з варіантів наведені в таблиці.

Таблиця

Аналіз можливих варіантів державної політики щодо «зеленого» тарифу

Варіант подальших дій	Переваги	Недоліки
Збереження затверджених ставок «зеленого» тарифу до 2030 р., прив'язаних до курсу євро з їх щоквартальним коригуванням	<ul style="list-style-type: none"> - Уникнення зменшення реального розміру «зеленого» тарифу через падіння курсу гривні; - Забезпечення стабільного функціонування галузі в складних економічних умовах; - Збереження інвестиційної привабливості для будівництва нових генеруючих потужностей; - Диверсифікація портфелю генеруючих потужностей, урізноманітнення енергетичного балансу; - Підвищення енергетичної незалежності країни. 	<ul style="list-style-type: none"> - Можливість використання «зеленого» тарифу як інструменту для перерозподілу грошових потоків у «правильні» кишені; - Втрати компаній з відновлюваної енергетики внаслідок можливого не перегляду «зеленого» тарифу у зв'язку зі зміною курсу євро.

Продовження табл. 1

<p>Зниження ставок «зеленого» тарифу, прив'язаних до курсу євро з їх щоквартальним коригуванням</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Наближення рівня «зеленого» тарифу на електроенергію, що вироблена з використанням альтернативних джерел енергії, до середньосвітового; - Мінімізація витрат з бюджету; - Позбавлення можливості певних компаній та осіб отримувати надприбутки за рахунок держави, зокрема для проектів сонячної енергетики. 	<ul style="list-style-type: none"> - Погіршення умов для залучення інвестицій в Україну, ставлення під загрозу авторитету держави щодо дотримання своїх гарантій; - Порушення прав учасників ринку електроенергетики, а отже ризики судових процесів і серйозних збитків для держави (ЗУ «Про електроенергетику», згідно з яким держава гарантує незмінність умов стимулювання для суб'єктів господарювання, які виробляють електроенергію із ВДЕ); - Нівелювання перерахунку ставок відповідно до курсу євро за умови їх зниження; - Зниження активності в секторі відновлюваної енергетики, падіння приросту установлених потужностей виробників енергії з ВДЕ.
<p>Анулювання «зеленого» тарифу</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Позбавлення можливості певних компаній та осіб отримувати надприбутки за рахунок держави, зокрема для проектів сонячної енергетики; - Протидія «вимиванню» коштів із державного бюджету завдяки шахрайським і корупційним схемам. 	<ul style="list-style-type: none"> - Недовіра до рішень держави, яка взяла на себе зобов'язання за збудованими об'єктами і не виконає їх; - Збитковість діяльності та неокупність інвестицій у ВДЕ; - Недоотримання доходів, а отже неповернення вкладених в проекти коштів інвесторами і банками, включаючи міжнародні фінансові установи; - Зникнення масовості встановлення об'єктів відновлюваної енергетики: їх будуть встановлювати лише ті, хто матиме вільні гроші.

**Джерело: розроблено автором*

На сьогодні високі тарифи на закупівлю електроенергії з ВДЕ дотуються державою, але така ситуація в Україні має зберігатися до 2030 р., що підтверджується на законодавчому рівні. У подальшому ці тарифи можна буде знижувати. Досвід США свідчить, що за рахунок спорудження потужних об'єктів (ефект масштабу) вітрова енергетика по всій країні, а сонячна енергетика в регіонах з найбільшою інтенсивністю сонячного опромінення вже є конкурентоспроможними і можуть розвиватися без державної підтримки.

Зниження «зелених» тарифів на 55% для сонячних електростанцій та на 50% для інших видів альтернативних технологій у 2015 р. вже поставило під сумнів подальший розвиток альтернативної енергетики. З урахуванням відсутності індексації тарифів та зниження курсу гривні до євро «зелені» тарифи знизились у тричі. Подальше ж їх зниження може завадити виконанню Україною зобов'язань з досягнення альтернативною енергетикою 11% у енергобалансі країни до 2020 р., що було однією з вимог при підписанні угоди про асоціацію з ЄС, а іноземні інвестори, що вклали понад 3 млрд. дол. у альтернативну енергетику України, можуть зупинити подальше інвестування існуючих та нових проєктів. Подальше зниження тарифів може призвести не тільки до зниження активності в секторі відновлюваної енергетики, а й порушить державні гарантії та права інвесторів.

Стосовно третього запропонованого варіанту, то найвагомим аргументом за скасування «зеленого» тарифу є позбавлення можливості певних компаній та осіб отримувати надприбутки за рахунок держави, зокрема для проєктів сонячної енергетики. Серед таких компаній найчастіше фігурує «Activ Solar» та ім'я братів Ключєвих. Існує думка, що даний тариф – штучно створений фінансовий інструмент для надшвидкої окупності проєктів через одну з найвищих ставок тарифу в Європі.

До того ж, існує цілий ряд корупційних і шахрайських схем для «вимивання» коштів з державного бюджету. Достатньо собі уявити собі виробника сонячної енергії, який одночасно є споживачем енергії з «класичної» мережі. Законодавством визначено, що кожен споживач має право і можливість встановити обладнання для генерування сонячної електроенергії, а її надлишки продавати енергопостачальній компанії. Варто звернути увагу на те, наскільки вражаючою є різниця у вартості електроенергії – в 20 разів (57 коп. проти 11,8 грн.). Існує вірогідність, що споживач за одним «побутовим» лічильником придбає електричної енергії 100 кВт/год. за ціною 57 грн. і тут же реалізує («прогонить» цей же обсяг) як вироблений щойно на своїй станції вже за 1179 грн. (діючі тарифи на електроенергію, що відпускається населенню, затверджені постановою НКРЕКП від 26.02.2015 №220, а «зелені» тарифи постановою

НКРЕКП від 29.12.2015 №3215). Стаття 10 Закону України «Про альтернативні джерела енергії» дає розширений і цілком ґрунтовний виклад труднощів та обмежень щодо використання альтернативної енергетики. Насамперед це її залежність від багатьох факторів, у тому числі й атмосферних, а за такої ситуації практично неможливо дати відповідь на питання про те, яким чином, у який спосіб, у якому обсязі та в який час виробнику вдається виробити електричну енергію за рахунок використання сонячних променів. Встановити повний контроль над усім «павутинням» електромереж і кабелів на території споживача-виробника (якщо це певна промислова зона чи скупчення будинків або інших об'єктів) не видається можливим. Зрештою можна взагалі не купувати жодних сонячних батарей, а лише оголосити, що їх придбано й встановлено, від них іде кабель до лічильника та вимагати його приєднання, аби після введення в дію просто «проганяти» крізь лічильник електричну енергію, яку крізь інший лічильник за декілька метрів поруч придбано в енергопостачальній компанії. Відмовляти контролюючим органам у доступі до об'єкта виробництва можна, наприклад, через наявність складного або універсального винаходу, який реалізовано в панелі. «Захист промислової власності» – переконливе словосполучення, яке може бути використано для відведення контролерів від спроб довести, що жодної енергії подібній пристрій виробляти не може. Для таких виробників не вигідно змінювати будь-що чи розробляти новітні технології, адже за існуючих умов отримання ними коштів із державного бюджету є гарантованим, а тому втілення будь-яких інновацій не має сенсу. Більше того, у разі запровадження нововведень у напрямі енергоефективності та збільшення показників коефіцієнту корисної дії тарифи буде зменшено і грошових коштів (принаймні в такому ж обсязі як і раніше) вони вже не отримують. Так, відповідно до чинного законодавства, коефіцієнт «зеленого» тарифу електроенергії, виробленої об'єктами електроенергетики уведеними в експлуатацію або суттєво модернізованими (вартість модернізації становить понад 50% первісної вартості обладнання) після 2014, 2019 та 2024 рр., зменшується відповідно на 10, 20 та 30%. Подібні зловживання дискредитують саму ідею «зеленої» енергетики як таку і не створюють стимулу для її розвитку, адже навіть розвивати щось нове у напрямі технічного прогресу, коли можна й надалі продовжувати штучно створювати видимість здійснення прибуткової діяльності й отримувати надприбутки, фактично нічого корисного не виробляючи [4, с. 96].

Проте, на мою думку, анулювати «зелений» тариф це те саме, що анулювати зовнішній борг країни. Розвинуті країни вже давно застосовують механізм «зеленого» тарифу для підтримки галузі альтернативної енергетики на

державному рівні. Європейський лідер з розвитку альтернативної енергетики, Німеччина, прийняла «Закон про постачання електроенергії в мережу» («Stromeinspeisungsgesetz») ще в 1990 р. Він передбачав встановлення цін на закупівлю електроенергії виробленої вітроустановками і фотоперетворювачами на рівні 90% від її роздрібною ціни, а для установок з переробки біомаси і малих ГЕС на рівні 65-80%. Закон виявився ефективним і завдяки його дії протягом 90-х рр. ХХ ст. третина введених світових потужностей альтернативної енергетики припадала на Німеччину [5]. Подібні законодавчі акти у тому ж 1990 р. прийняли Данія та Іспанія. У європейських країнах стимулюють використання ВДЕ і зменшення споживання нафти та вугілля з метою забезпечити енергонезалежність держави та зберегти екологію. Україна має усвідомити, що «зелений» тариф це не зло, а шлях до енергонезалежності. Шлях, який повинен бути грамотно продуманий, який дозволить ефективно розвиватися енергоринку, але при цьому не буде об'єктом спекуляції.

На моє переконання, поточне законодавство потребує змін стосовно введення обмеження терміну, протягом якого здійснюється закупівля державою електроенергії, виробленої з ВДЕ. Згідно чинного законодавства, вона має діяти до 1 січня 2030 р., а на мій погляд, даний термін можна зменшити до 5-6 років, після чого електроенергія може продаватися об'єктом альтернативної енергетики за прямими договорами. Такі зміни я б ввела як для вже працюючих об'єктів, так і для нових. Через 5-6 років об'єкт окупиться, інвестор буде в змозі виплатити кредит банку, а після буде отримувати прибуток. Проте саме прибуток, а не надприбуток.

Висновки. За результатами дослідження ситуації на ринку альтернативної енергетики України визначено, що розвиток альтернативної енергетики (вітрової, сонячної, гідроенергетики) в Україні розпочався з прийняттям ЗУ «Про внесення змін до деяких законів України щодо встановлення «зеленого» тарифу». Завдяки «зеленому» тарифу альтернативна енергетика отримала новий стимул для розвитку і дійсно почала розвиватись, чого фактично не спостерігалось протягом всього попереднього періоду незалежності. «Зелений» тариф – це субсидіювання галузі відновлюваної енергетики в цілому, що в свою чергу створює робочі місця по всій країні, є стимулом до інновацій, інтеграції у світову економіку і т.д.

Непослідовність державних рішень стосовно регулювання сектора ВДЕ може зробити національну економіку високо ризиковою та інвестиційно непривабливою, а також притягнути Україну до судових розглядів, відповідно до результатів яких держава буде зобов'язана відшкодувати всі збитки виробникам електроенергії з ВДЕ. Отже, бажаної економії коштів не відбудеться. Рішення

про зниження «зелених» тарифів не будуть відповідати стратегічним планам та затвердженим урядом індикативним цілям. Така державна політика буде свідчити про відмову від стимулювання альтернативної енергетики.

Література:

1. Про внесення змін до деяких законів України щодо встановлення «зеленого» тарифу: Закон України: чинний від 25.09.2008 / Відомості Верховної Ради України. – К.: Парламентське видавництво, 2008. – № 601–VI. – С. 155.
2. Кількість об'єктів ВЕ за видами генерації, 2009-2015 рр. [Електронний ресурс] : Сайт Української асоціації відновлюваної енергетики. – Режим доступу до ресурсу: <http://uare.com.ua/dinamika-rozvitku-sektoru/368-kilkist-ob-ektiv-vde-po-vidam-generatsiji-za-2009-2014rr.html>
3. Відновлювана енергетика: як вижити у вітчизняних реаліях [Електронний ресурс]: Сайт Forbes. – Режим доступу до ресурсу: <http://forbes.net.ua/ua/opinions/1391580-vidnovlyuvana-energetika-yak-vizhiti-u-vitchiznyanih-realiyah>
4. Святогор О.А. Альтернативна енергетика і зловживання бюджетними коштами / О.А.Святогор, І.В. Кременовська // Математичне моделювання в економіці, 2015. – № 3. – С. 91-97.
5. German Renewable Energy Feed In Tariffs Policy Overview [Electronic resource]: Archive of articles from wind and solar energy. – Access to resources: http://www.wind-works.org/cms/index.php?id=375&tx_ttnews%5Btt_news%5D=1173&cHash=0c02d9e5542b2f57f4cce67f43637d40